

Η ευρωπαϊκή τέχνη ανοίγει τον δρόμο του '21

Αφιέρωμα / 1821-2021: Ανάσταση του Γένους / Ζωγραφική & Εικαστικές Τέχνες

Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού

Η Τέχνη δεν είναι μόνο έκφραση. Είναι και καταγραφή. Και όχι μόνον καταγραφή εικόνων, αλλά και συναισθημάτων.

Γνωρίζουμε με λεπτομέρειες τα γεγονότα της ελληνικής Επανάστασης. Δεν θα γνωρίζαμε όμως τίποτε για την σκοτεινή καθημερινότητα των ραγιάδων και την διαρκή πίεση σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας που οδήγησε στην έκρηξη του '21, αν δεν είχαμε απεικονίσεις και γλαφυρές περιγραφές ξένων περιηγητών, οι οποίοι, με μέσον την καλλιτεχνική δημιουργία, αποτύπωσαν τη ζοφερή πραγματικότητα των υπόδουλων Ελλήνων, αλλά και τα συναισθήματα των Ευρωπαίων να βλέπουν μια ένδοξη γη να καταδυναστευτώ από έναν βάρβαρο κατακτητή.

Η Ελληνική Επανάσταση κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κηρύσσεται στις 25 Μαρτίου 1821 από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό σε ιδιαίτερα δυσχερείς συνθήκες, κυρίως έπειτα από τις πολύ σκληρές αποφάσεις της Ιερής Συμμαχίας μετά το Συνέδριο της Βιέννης το 1815. Πολιτικά, καμιά μεγάλη Δύναμη δεν ήθελε την εξέγερση των Ελλήνων γιατί θα ενίσχυε τις κοινωνικές εξεγέρσεις στην Ευρώπη που εκείνη την εποχή ήταν σε έξαρση. Μετά, η κάθε χώρα είχε συμφέροντα στην ύπαρξη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, παρόμοια συμφέροντα με τα σημερινά, γεωγραφικά και οικονομικά. Ο πνευματικός κόσμος της Ευρώπης όμως είχε διαποτίσει τους λαούς με τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό που διδάσκονταν στα Πανεπιστήμια και επέφερε μια γενική και ισχυρή διάθεση συστράτευσης με τους εξεγερμένους Έλληνες. Στρατολογήθηκαν οικειοθελώς πολλοί φοιτητές και παλιοί στρατιώτες. Έλληνες τουεξωτερικού και φιλέλληνες με εράνους έστελναν χρήματα, τρόφιμα και όπλα. Πέρα από αυτό, και οι άνθρωποι της τέχνης (κυρίως μέσα από την ζωγραφική και την ποίηση) ενίσχυαν το φιλελληνικό πνεύμα. Από καιρό, πολλοί φιλέλληνες που θαύμαζαν την κλασική αρχαιότητα επισκέπτονταν την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Αρχαιόφιλοι αλλά και αρχαιοκάπηλοι, συγγραφείς και καλλιτέχνες ποθούσαν να θαυμάσουν τα αρχαία μνημεία, να πατήσουν την γη των αρχαίων Ελλήνων σοφών. Ζωγράφιζαν ερείπια με διάχυτη τη δόξα της αρχαίας Ελλάδας. Ο αριθμός των έργων αυτού του αιώνα εντυπωσιάζει! Το γνωστότερο μοτίβο ήταν η Ακρόπολη. Ως τότε, το αρχαίο πνεύμα επισκίαζε την πραγματικότητα

των σύγχρονων Ελλήνων. Αδυνατούσαν να εκτιμήσουν οτιδήποτε στην Ελλάδα που δεν αφορά την αρχαιότητα.

«Οι Τούρκοι, θεωρώντες εαυτούς κύριους της χώρας, υποβάλλουν τους Έλληνας εις απόλυτον τυραννίαν... Η αμάθεια και η έλλειψη κάθε ενδιαφέροντος επροξένησαν εις τας αρχαιότητας περισσότερας βλάβας παρά η επίδρασις του χρόνου. Δια να μην κοπιήσουν δια τη μεταφορά υλικού από τα λατομεία, καταστρέφουν λαμπρά μνημεία της αρχαιότητος και μεταχειρίζονται κομμάτια των δια την κατασκευήν αθλίων σπιτιών. Είδα τα ερείπια ενός ναού με υπέροχον αρχιτεκτονικήν, όγκου γρανίτου, μάρμαρα πολύτιμα, ανάγλυφα και κοσμήματα λεπτότατα, να χρησιμοποιούνται δια να κατασκευαστή ένα πρόχωμα και να διοχετευθή αλλού το νερό του αυλακιού ενός μύλου... Ένα άγαλμα, που δεν ήτο δυνατόν να μετατοπισθή, κατεστράφη από τους φανατικούς οπαδούς του Κορανίου, που προγράφει κάθε ανθρώπινον ομοίωμα. Τέλος, εις ένα εργαστήριο είδα έναν κατασκευαστή τάφων να καταγίνεται να εξαλείψη από αρχαία μάρμαρα τας επιγραφάς δια να τα χρησιμοποιήση ως τύμβον κάποιου απόγονου του Μωάμεθ..» γράφει στα «Γράμματα περί Μορέως» το 1797 ο γάλλος ζωγράφος, αρχιτέκτονας και χαράκτης Antoine Laurent Castellan (1772- 1838).

Ο Edward Dodwell είναι από τους ελάχιστους που κατέγραψε ζωγραφικά την τότε καθημερινότητα. Με τον καιρό όμως, άρχισε να τους ξενίζει η δυστυχία των υπόδουλων Ελλήνων σε σχέση με την παλιά τους δόξα και ένιωσαν υποχρέωση τους να τους βοηθήσουν. Καταλάβαιναν ότι οι τέχνες και η φιλοσοφία της Ελλάδας ήταν η βάση του Ευρωπαϊκού τους πολιτισμού. Εξάλλου στην Ευρώπη είχε προηγηθεί και ο Διαφωτισμός.

Τα διάχυτα συναισθήματα υπέρ της Ελλάδας πριν το 1820 κλιμακώθηκαν χάρη στην προσωπικότητα και το έργο του Άγγλου ποιητή λόρδου Βύρωνα όπου περιόδευσε στην Ελλάδα από το 1809 ως το 1811. Επιστρέφοντας στην Αγγλία με το χειρόγραφο των στίχων του «Child Harold» επιβάλλει την σύγχρονη πραγματικότητα στην φαντασία και την συνείδηση της Ευρώπης. Σε αυτό αναφέρεται στο ταξίδι του στην μυθική Ήπειρο. Πληροφορεί πως: «Πέντε χιλιάδες Σουλιώτες, ανάμεσα από τα βράχια και το κάστρο πάνω στο Σούλι, αντιστάθηκαν σε 30.000 Αλβανούς για 18 ολόκληρα χρόνια. Το φρούριο τελικά πάρθηκε από δωροδοκία» καταλήγοντας πως «Σε αυτόν τον αγώνα κατορθώθηκαν ηρωικές πράξεις αντάξιες των καλύτερων ημερών της Ελλάδας». Στο ποίημα του ύμνησε την φύση της Ηπείρου με τα βουνά και τους ποταμούς της, όπως και την αδούλωτη ψυχή και την παλικαριά των Ελλήνων. Ξεκινά το ποίημα του από την διαμονή του στους Δελφούς λέγοντας:

«Μούσα! Που στην Ελλάδα θαρρούσαν πως είσαι από ουράνια γενιά,

Μούσα, πλασμένη η μυθολογούμενη κατά του ραψωδού την πεθυμιά...

Και στέκω με λύπη στον Δελφικό από πολύ καιρό ερημικό βωμό,

Όπου εξόν από μian υπότονη πηγή το παν είναι βουβό.»

Ακόμη λίγοι στίχοι του από την Γ΄ Ραψωδία του Δον Ζουάν που έγραψε στις ακτές του Σουλίου:

«Πάνω στους βράχους του Σουλίου και επά στης Πάργας την ακτή

Ζούν ακόμα απόγονοι, από μια τέτοια μεγάλη φυλή,

που μόνο μανάδες Δώριδες έχουν γεννήσει

και ίσως εκεί κάποιος σπόρος έχει βλαστήσει

που πάει ίσια στο αίμα των απογόνων του Ηρακλή».

Και στον Ύμνο για την Ελλάδα γράφει:

«Αρχαία πατρίδα των ελευθέρων ψυχών, φωτισμένη Ελλάδα, τιμή της ανθρωπότητας το ξαναγέννημα σου! Με θερμές ζητωκραυγές αποδέχονται η γη και ο ουρανός, με καινούρια δόξα τα παιδιά σου λάμπουν όπως οι γενναίοι πρόγονοι τους και από συμπάθεια πάλι για εσένα κάθε ευγενική και ζεστή καρδιά..»

Η Ελλάδα του Βύρωνα ήταν ζωντανή. Οι Έλληνες δεν ήταν καρικατούρες ένδοξων προγόνων, αλλά άξιοι συνεχιστές, έστω και βυθισμένοι στην εξαθλίωση και την αμάθεια, αγώνων πανάρχαιων αγώνων για αξιοπρέπεια και ελευθερία.

Το κίνητρό τους ήταν η ιδέα της ελευθερίας, που αποτελεί το υπέρτατο αγαθό, διότι η ελευθερία δεν χαρίζεται. Αντιθέτως, κατακτιέται. Οι λογοτέχνες και ζωγράφοι προσπαθούσαν, μέσα από τα έργα τους, να παρουσιάσουν τον άνισο αγώνα μεταξύ Δαβίδ και Γολιάθ, που ο πρώτος, η μικρή Ελλάδα, θα καταφέρει με το ηρωικό της πνεύμα να αντισταθεί και να νικήσει τον δεύτερο, δηλαδή, τον μεγάλο σε αριθμό και βίαιο οθωμανικό στρατό. Με το πινέλο τους οι ζωγράφοι και με την πένα τους οι λογοτέχνες θέλησαν να αποτυπώσουν στα έργα τους την καταπίεση, που υπέστη ένας μικρός, όμορφος λαός από έναν δυνάστη με ασύγκριτη δύναμη σε σχέση μ' αυτούς. Στην Επανάσταση της ανεξαρτησίας των Ελλήνων, βρήκαν την ευκαιρία οι καλλιτέχνες να διαμαρτυρηθούν κατά των συντηρητικών κυβερνήσεων, όπως είχε ήδη προηγηθεί στη Γαλλική Επανάσταση. Αυτή η μάχη μεταξύ Ελλήνων και Οθωμανών παρουσιάζεται, επίσης, ως τον αγώνα του Σταυρού ενάντια στην Ημισέληνο, ως τον αγώνα του πολιτισμού κατά της βαρβαρότητας.

<https://bit.ly/3yqnvzqU>